

TRES MANERES D'ENTENDRE EL CRIM DE GENOCIDI A PARTIR DE RAPHAËL LEMKIN

Ramon ALCOBERRO

Quan s'estudia Auschwitz i, en general, quan es planteja el tema de l'Holocaust és relativament habitual referir-s'hi amb conceptes com "fàbrica de cadàvers" Un tal Dr. Friedrich Entress de les SS es va referir a l'extermini com "una producció en cadena"¹ i aquesta expressió ha quedat per a la història. El genocidi no consisteix, però, només la mort impersonal i industrialitzada d'un grup. Tampoc és l'expressió del dret del més fort portada al seu extrem violent. Des de Rousseau i Kant el dret s'ha tractat de moralitzar i la formulació del delictes de genocidi per Lemkin, per ambigua que sigui, és el límit del que pot ser acceptat en dret internacional; és la pràctica prohibida d'una manera més radical. Però "genocidi" no deixa de ser també un concepte ambigu perquè el mateix concepte es pot formular, com a poc, en tres sentits.

El genocidi es pot entendre fonamentalment de tres maneres. En primer lloc és el concepte que expressa un moment excepcional, d'una brutalitat insòlita en la història humana, on totes les barreres de la consideració envers la humanitat han fet fallida. Però també es pot considerar com un tipus de delictes tipificat i sotmès a judici per part de la comunitat internacional, d'acord al que estableix la Convenció de 1948. Finalment el genocidi es pot presentar com una constant de la història humana que tendeix des de sempre a l'anorreament dels qui es consideren com a "diferents" per raons, ètniques, lingüístiques, culturals i/o religioses.

Cadascuna d'aquestes tres perspectives ens permet considerar el genocidi des de punts de vista diferents. En el primer cas, si estrictament s'entén com a un règim brutal i excepcional que s'articula en forma de mobilització total, el genocidi per antonomàsia és l'Holocaust dels jueus (i dels gitanos) sota el règim nazi. Ho és, sobretot, perquè permet entendre el patró o el model de tots els altres genocidis. Comprendre el que va passar aleshores als camps d'extermini és interessant també perquè permet entendre com respondre-hi. Mai abans ni després (fins ara!) s'havia planificat d'una manera científica la

¹ R. Hilberg: *The Destruction of the European Jews*. N. Y., 1985, vol. III, p.1032.

matança d'un grup humà. L'Holocaust seria el model de genocidi en sentit restringit. En cap cas, però, seria acceptable establir jerarquies en el patiment, ni tampoc banalitzar-lo.

Però hi ha una segona consideració sobre el genocidi que es limita a considerar des d'un punt de vista jurídic aquelles formes de brutalitat extrema que les Nacions Unides han acceptat denominar així. Donat que l'Estatut de Roma de la Cort Penal Internacional (CPI) de 1998, assumeix la mateixa definició de Genocidi que el Tractat de 1948, s'assumeix l'article II de la Convenció que descriu el genocidi com un delicte perpetrat amb intenció de destruir, total o parcialment, un grup nacional, ètnic, racial o religiós. Definit així no s'hi inclouen ni els grups polítics ni el genocidi cultural.

En aquest sentit, per a que hi hagi genocidi bàsicament hi ha d'haver matança i una clara situació de pressió política per tal d'executar assassinats, organitzats o espontanis, en un context de gran violència. En l'aspecte estrictament jurídic, i segons la Convenció internacional del 1948, genocidi és la situació on es dona alguna d'aquestes circumstàncies:

- 1) Matança de membres d'un grup.
- 2) Lesió greu a la integritat física o mental dels membres d'un grup.
- 3) Sotmetiment intencional dels membres d'un grup a condicions d'existència que hagin d'implicar la seva destrucció física, total o parcial.
- 4) Mesures destinades a impedir els naixements dins d'un grup.
- 5) Trasllet per la força de nens d'un grup a un altre.

Òbviament el gran problema d'aquesta llista és que hi manquen moltes situacions de genocidi i és massa reduïda per explicar situacions que ja s'han donat amb gran brutalitat. Encara avui (2019) només reconeixen internacionalment molt pocs genocidis en sentit estricte. Bàsicament, l'armeni de 1915, el dels nazis sobre els jueus i els gitans durant la II Guerra Mundial (que donà origen al tribunal de Nuremberg), la matança de Cambodja (1975-1979), les matances dels Tutsis a Rwanda (1994) i la massacre de Srebrenica (Bòsnia-Herzegovina, 1995). Aquestes darreres han estat qualificades explícitament com a genocidis pel Tribunal Penal Internacional i es dona el cas que Rússia va usar el dret a veto a l'ONU (2015) per impedir que l'organisme internacional considerés genocidi els fets de Bòsnia, malgrat la sentència del Tribunal.

Hi ha també altres opinions sobre el que és un genocidi – i aquest és un tema molt obert. Per posar un exemple, Irving Louis Horowitz (1996) va insistir en què per definir un genocidi calia que es produïssin no només assassinats a gran escala de persones innocents sinó també l'acció d'un aparell burocràtic i una implicació dels governs en l'eliminació total d'un grup. Aquesta centralitat de l'Estat com a eina de crim és segurament un dels fets que millor defineixen l'Holocaust en la modernitat.

Però hi pot haver –i de fet aquest és el tema que preocupava més Lemkin, especialment després de 1948– un tercer tipus de genocidi “en sentit ampli”: el que fa perdre la identitat i la cohesió als grups sense necessitat de produir una matança. No deixar viure, perquè a un grup se li fa impossible la vida quotidiana en situacions de dignitat, és l'equivalent a matar. Les famoses “tres emes” que constitueixen les bigues mestres del colonialisme: mercaders, militars i missioners, sovint han usat el comerç, l'aculturació, la religió i el xantatge com a eines de genocidi. És per això que estudiosos com Henry Huttenbach (en un article del 1988) han defensat que és genocidi tot allò que amenaci l'existència mateixa d'un grup. No cal que

algú perdi la vida per tal que se'l mati culturalment, econòmicament, etc. en un Estat autoritari. En sentit ampli tendeix a ser genocidi no només el que mata sinó tot el que promou la cultura del menyspreu, de l'odi i de la mort envers els grups minoritaris i les tradicions locals.

L'intent, sostingut en el temps i articulat des del poder de l'Estat (o de les religions) de destruir els diferents és quelcom que fàcilment es pot copsar en temps de pau i que com a mínim crea un estat d'opinió favorable a la brutalitat i al genocidi. L'absoluta impunitat dels genocides culturals (que sovint s'arroguen el dret a ser-ho en nom de la llibertat d'expressió) és molt significativa i produeix un clima de violència social i institucional. Hi poden haver formes de genocidi dissimulades sota la pretensió de "reformar la societat". El colonialisme en molts casos ha estat acompanyat de genocidi. També hi pot haver casos d'odi extrem, de discriminació radical, de prohibició de la llengua i la cultura que equivalen al genocidi en sentit ampli. En sentit ampli (i no jurídic) és indubtable que existeixen moltes formes de genocidi cultural.

El progrés de la civilització europea arreu del món segurament ha de ser descrit com a genocida en sentit ampli. La conquesta espanyola d'Amèrica, l'intent dels anglesos per anorrear la cultura tradicional a Irlanda, Austràlia i bona part de l'Àfrica és genocidi en sentit ampli (i això val també per a tot el que han fet els castellans mirant d'anorrear la llengua i la cultura dels Països Catalans "sin que se note el cuidado").